

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра Економіки та підприємництва

«Затверджую»

Завідувач кафедри Економіки та підприємництва

С.І. Терещенко (Терещенко С.І.)
«30» 06 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (СИЛАБУС)
ОК 30 ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність: 101 «Екологія»

Освітня програма: «Екологія» (перший рівень (бакалаврської) вищої освіти)

Факультет: Агротехнологій та природокористування

2020 - 2021 навчальний рік

Робоча програма з «Організація управління в екологічній діяльності» для студентів за спеціальністю: 101 «Екологія».

Розробник: доцент кафедри економіки та підприємництва, к.е.н., доцент
Сухостваець А.І.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри Економіки та підприємництва

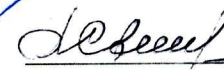
Протокол від 16 червня 2020 року № 14

Завідувач кафедри (Терещенко С.І.)

Погоджено:

Гарант освітньої програми (Скрип В.І.)

Декан факультету Агротехнологій та природокористування (І.М. Коваленко)

Декан факультету Економіки і менеджменту (Н.І. Строченко)

Методист відділу якості освіти, ліцензування та акредитації (Ф.Бабанюк)

Зареєстровано в електронній базі: «29» 07 2020 р.

© СНАУ, 2020 рік

© Сухостваець А.І., 2020 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 10 «Природничі науки»	<i>Нормативна</i>
Модулів – 2	Спеціальність: 101 «Екологія»	Рік підготовки: 2020-2021-й
Змістових модулів: 2		Курс 4
Індивідуальне науково-дослідне завдання:		Семестр 8
Загальна кількість годин: – 90		Лекції 12 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1.4 самостійної роботи студента – 3.6		Практичні, семінарські 14 год.
	Лабораторні -	
	Самостійна робота 64 год.	
	Індивідуальні завдання:	
	Освітній ступінь: <i>бакалавр</i>	Вид контролю: екзамен

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%): 40.6/59.4 (26/64)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

(витікають із освітньо-професійної програми)

Мета: навчальної дисципліни «Організація управління в екологічній діяльності» є формування у студентів компетентності щодо базових принципів, основних категорій, сучасних концепцій, теоретичних положень, практичних методів управління в екологічній діяльності, а також набуття навичок по формуванню структур управління в екологічній діяльності, розроблення комплексних цільових програм природокористування в регіоні та на підприємствах.

Завдання:

- забезпечити ґрунтовну підготовку з організації управління в екологічній діяльності;
- навчити розуміти закони і категорії теорії управління в екологічній діяльності;
- дати розуміння механізму, методів, техніки, технології, змісту і принципів управління в екологічній діяльності;
- розкрити способи і методи організації системи управління в екології, видів і функцій окремих контролюючих органів;
- дати розуміння загальних правил формування структури управління в екологічній діяльності;
- засвоїти світові нормативи управління екологічною діяльністю.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

Знати:

- основні теоретичні положення, концепції та принципи організації управління в екологічній діяльності;
- сучасні досягнення національного та міжнародного екологічного законодавства;
- міжнародний та вітчизняний досвід вирішення регіональних та транскордонних екологічних проблем.

Вміти:

- оцінювати вплив процесів техногенезу на стан навколишнього середовища та виявлення екологічних ризиків, пов'язаних з виробничою діяльністю;
- використовувати основні принципи та складові екологічного управління;
- проводити екологічний моніторинг та оцінювати поточний стан навколишнього середовища;
- обґрунтовувати необхідність та розробляти заходи, спрямовані на збереження ландшафтно-біологічного різноманіття та формування екологічної мережі;
- розробляти системи управління та поводження з відходами виробництва та споживання;
- використовувати сучасні інформаційні ресурси для організації управління в екологічній діяльності;
- інформувати громадськість про стан екологічної безпеки та збалансованого природокористування;
- приймати участь в управлінні природоохоронними діями та/або екологічними проектами.

Програмна компетентність

- навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;
- здатність до оцінки впливу процесів техногенезу на стан навколишнього середовища та виявлення екологічних ризиків, пов'язаних з виробничою діяльністю;
- здатність до використання основних принципів та складових екологічного управління;
- здатність обґрунтовувати необхідність та розробляти заходи, спрямовані на збереження ландшафтно-біологічного різноманіття та формування екологічної мережі.

Програмні результати навчання

- проводити пошук інформації з використанням відповідних джерел для прийняття обґрунтованих рішень;
- застосовувати програмні засоби, ГІС-технології та ресурси Інтернету для інформаційного забезпечення екологічних досліджень;
- прогнозувати вплив технологічних процесів та виробництв на навколишнє середовище;
- вибирати оптимальну стратегію проведення громадських слухань щодо проблем та формування територій природно-заповідного фонду та екологічної мережі;
- поєднувати навички самостійної та командної роботи задля отримання результату з акцентом на професійну сумлінність та відповідальність за прийняття рішень.

3. Програма навчальної дисципліни

Затверджена рішенням кафедри економіки та підприємництва від 16 червня 2020 року № 14 та знаходиться на апробації

Модуль 1.

Змістовий модуль 1. Основи управління та екологічної політики

Тема 1. Теоретичні основи управління

Теоретико-методологічні основи системного екологічного управління. Процес і технологія управління. Принципи і функції управління. Структура та кадри управління

Тема 2. Екологічна політика

Екологічна політика держави і передумови її формування. Огляд сучасних вимог регіональної екологічної політики ЄС. Запровадження нових форм і напрямів активізації регіональної екологічної політики в сучасних умовах. Основні засади державної екологічної політики України на період до 2030 року.

Тема 3. Державна та регіональна системи екологічного управління в Україні

Державна система екологічного управління. Органи загальнодержавного та територіального рівня регулювання природоохоронних відносин. Міністерство енергетики та захисту довкілля України та установи, що підпорядковані міністерству. Інші міністерства та урядові органи, що здійснюють управління природоохоронною діяльністю в Україні. Система місцевого екологічного управління. Системи спеціального екологічного управління. Інформаційні системи екологічного управління

Модуль 2

Змістовний модуль 2. Процес і технологія екологічного управління

Тема 4. Корпоративна система екологічного управління

Система корпоративного екологічного управління та вимоги стандартів щодо системи екологічного управління. Спеціальні функції корпоративного екологічного управління. Організаційна структура корпоративного екологічного управління. Громадське управління

Тема 5. Міжнародні стандарти екологічного управління

Міжнародні стандарти систем екологічного менеджменту ISO 14000. Британський стандарт у галузі систем екологічного менеджменту BS 7750. Вимоги Європейського регламенту з екологічного управління та аудиту, міжнародні та національні стандарти серії ISO 14001 / ДСТУ ISO 14001-97.

Тема 6. Світовий досвід в управлінні навколишнім природним середовищем

Всесвітня програма дій на XXI століття. Міжнародні організації і правові механізми співпраці щодо охорони довкілля і відновлення навколишнього середовища. Міжнародні аспекти збалансованого розвитку населених пунктів і вдосконалення комплексного управління. Міжнародна екологічна діяльність України. Міжнародні екологічні організації

4. Структура навчальної дисципліни

Номери і назви тем	Кількість годин					
	у тому числі					
	усього	л	п	лаб	інд	с.р.
Модуль 1.						

Змістовий модуль 1. Основи управління та екологічної політики						
Тема 1. Теоретичні основи управління.		2	2			10
Тема 2. Екологічна політика.		2	2			10
Тема 3. Державна та регіональна системи екологічного управління в Україні.		2	4			11
Разом за змістовим модулем 2		6	8			31
Разом у 1-му модулі		6	8			31
Модуль 2.						
Змістовий модуль 2. Процес і технологія екологічного управління						
Тема 4. Корпоративна система екологічного управління.		2	2			11
Тема 5. Міжнародні стандарти екологічного управління.		2	2			11
Тема 6. Світовий досвід в управлінні навколишнім природним середовищем.		2	2			11
Разом за змістовим модулем 2		6	6			33
Разом у 2-му модулі		6	6			33
За увесь навчальний курс		12	14			64

5. Теми та план лекційних занять

№ з/п	Назва теми та план	Кількість годин
1	Тема 1. Теоретичні основи управління 1.1 Теоретико-методологічні основи системного екологічного управління 1.2 Процес і технологія управління 1.3 Принципи і функції управління 1.4 Структура та кадри управління	2
2	Тема 2. Екологічна політика 2.1. Екологічна політика держави і передумови її формування 2.2 Огляд сучасних вимог регіональної екологічної політики ЄС 2.3 Запровадження нових форм і напрямів активізації регіональної екологічної політики в сучасних умовах 2.4 Основні засади державної екологічної політики України на період до 2030 року.	2
3	Тема 3. Державна та регіональна системи екологічного управління в Україні 3.1 Державна система екологічного управління 3.2 Органи загальнодержавного та територіального рівня регулювання природоохоронних відносин 3.3 Міністерство енергетики та захисту довкілля України та установи, що підпорядковані міністерству 3.4 Інші міністерства та урядові органи, що здійснюють управління природоохоронною діяльністю в Україні 3.5 Система місцевого екологічного управління 3.6 Системи спеціального екологічного управління 3.7 Інформаційні системи екологічного управління	2
4	Тема 4. Корпоративна система екологічного управління 4.1 Система корпоративного екологічного управління та вимоги стандартів щодо системи екологічного управління 4.2. Спеціальні функції корпоративного екологічного управління 4.3 Організаційна структура корпоративного екологічного управління 4.4 Громадське управління	2
5	Тема 5. Міжнародні стандарти екологічного управління 5.1 Міжнародні стандарти систем екологічного менеджменту ISO 14000	2

	5.2 Британський стандарт у галузі систем екологічного менеджменту BS 7750 5.3 Вимоги Європейського регламенту з екологічного управління та аудиту, міжнародні та національні стандарти серії ISO 14001 / ДСТУ ISO 14001-97	
6	Тема 6. Світовий досвід в управлінні навколишнім природним середовищем 6.1 Всесвітня програма дій на XXI століття 6.2 Міжнародні організації і правові механізми співпраці щодо охорони довкілля і відновлення навколишнього середовища 6.3 Міжнародні аспекти збалансованого розвитку населених пунктів і вдосконалення комплексного управління 6.4 Міжнародна екологічна діяльність України. Міжнародні екологічні організації	2
	Разом	12

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Розробка структури управління	2
2	Тема 2. Визначення оптимальних методів управління	2
3	Тема 3. Управління кадрами організації	2
4	Тема 4. Розрахунок фонду заробітної плати	2
5	Тема 5. Оцінка рівня економічної ефективності природокористування	2
6	Тема 6. Інституційно-правові засади розробки екологічних програм	2
7	Тема 7. Розробка пріоритетних напрямків природоохоронної діяльності	2
	Разом	14

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми та перелік питань	Кількість годин
1	Тема 1. Теоретичні основи управління 1.1 Теоретико-методологічні основи системного екологічного управління 1.2 Процес і технологія управління 1.3 Принципи і функції управління 1.4 Структура та кадри управління	10
2	Тема 2. Екологічна політика 2.1. Екологічна політика держави і передумови її формування 2.2 Огляд сучасних вимог регіональної екологічної політики ЄС 2.3 Запровадження нових форм і напрямів активізації регіональної екологічної політики в сучасних умовах 2.4 Основні засади державної екологічної політики України на період до 2030 року.	10
3	Тема 3. Державна та регіональна системи екологічного управління в Україні 3.1 Державна система екологічного управління 3.2 Органи загальнодержавного та територіального рівня регулювання природоохоронних відносин 3.3 Міністерство енергетики та захисту довкілля України та установи, що підпорядковані міністерству 3.4 Інші міністерства та урядові органи, що здійснюють управління природоохоронною діяльністю в Україні 3.5 Система місцевого екологічного управління 3.6 Системи спеціального екологічного управління 3.7 Інформаційні системи екологічного управління	11

4	Тема 4. Корпоративна система екологічного управління 4.1 Система корпоративного екологічного управління та вимоги стандартів щодо системи екологічного управління 4.2. Спеціальні функції корпоративного екологічного управління 4.3 Організаційна структура корпоративного екологічного управління 4.4 Громадське управління	11
5	Тема 5. Міжнародні стандарти екологічного управління 5.1 Міжнародні стандарти систем екологічного менеджменту ISO 14000 5.2 Британський стандарт у галузі систем екологічного менеджменту BS 7750 5.3 Вимоги Європейського регламенту з екологічного управління та аудиту, міжнародні та національні стандарти серії ISO 14001 / ДСТУ ISO 14001-97	11
6	Тема 6. Світовий досвід в управлінні навколишнім природним середовищем 6.1 Всесвітня програма дій на XXI століття 6.2 Міжнародні організації і правові механізми співпраці щодо охорони довкілля і відновлення навколишнього середовища 6.3 Міжнародні аспекти збалансованого розвитку населених пунктів і вдосконалення комплексного управління 6.4 Міжнародна екологічна діяльність України. Міжнародні екологічні організації	11
	Разом	64

8. Індивідуальні завдання

1. Проблеми взаємодії суспільства і природи
2. Антропогенний вплив на навколишнє середовище і його наслідки
3. Планування екологічної діяльності
4. Методи управління природокористуванням
5. Принципи екологічної політики
6. Правові основи природокористування
7. Адміністративне регулювання природоохоронної діяльності
8. Інформаційне забезпечення природоохоронної діяльності
9. Методи економічної оцінки природних ресурсів
10. Методи економічної оцінки земельних ресурсів
11. Методи економічної оцінки водних ресурсів
12. Методи економічної оцінки біологічних ресурсів
13. Методи економічної оцінки лісових ресурсів
14. Методи економічної оцінки рекреаційних ресурсів
15. Екологічні витрати і шляхи їх усунення
16. Методи розрахунку збитку від забруднення навколишнього середовища
17. Методи розрахунку економічної ефективності природоохоронних витрат
18. Система платежів за забруднення навколишнього середовища
19. Фінансування природоохоронної діяльності Природоохоронні фонди
20. Система екологічного страхування
21. Еколого-економічне стимулювання
22. Екологічний аудит
23. Форми міжнародного співробітництва в питаннях раціонального природокористування
24. Вплив НТП на стан природного середовища
25. Проблеми раціонального природокористування в різних країнах
26. Поняття екосистема, основні закономірності її розвитку
27. Розвиток охорони природи в Україні
28. Охорона біологічних ресурсів України
29. Екологізація виробництва, сутність, методи, ефективність
30. Відходи виробництва як сировина
31. Використання й охорона водних ресурсів (однієї з областей України на вибір)

32. Використання й охорона біологічних ресурсів України
33. Альтернативні джерела одержання енергії
34. Способи утилізації відходів
35. Варіанти заміни бензину на інші види палива
36. Проблеми раціонального природокористування в сільському господарстві України
37. Проблеми нестачі питної води і шляхи її вирішення на прикладі України
38. Шумове забруднення в містах і методи боротьби з ними
39. Способи очищення стічних вод і атмосферних викидів від забруднення
40. Продукти харчування і їхнє забруднення шкідливими компонентами
41. Екологічні проблеми рік України
42. Екологічні проблеми енергетики
43. Проблеми зрошувального землеробства
44. Ринкові відносини і раціональне природокористування
45. Зони екологічних катастроф
46. Законодавство в сфері екологічного менеджменту
47. Регіональна екополітика
48. Глобальна екополітика
49. Національна екополітика
50. Методи управління екополітикою
51. Механізм створення й особливості існування екологічних фондів
52. Формування ринку екологічних послуг
53. Екологічний ризик і управління ним
54. Міжнародне співробітництво в сферах екологічної експертизи та екологічного аудиту
55. Екоменеджмент у країнах ЄС
56. Екоаудит і приватизація
57. Екоаудит в інвестиційних процесах
58. Екоаудит і ціноутворення
59. Екоаудит і зелені технології
60. Екологічна експрес-оцінка інвестиційних і інших видів ризиків
61. Менеджмент відходів

9. Методи навчання

При викладанні навчальної дисципліни «Організація управління в екологічній діяльності» використовуються:

1. Методи навчання за джерелом знань:

- 1.1. *Словесні*: розповідь, пояснення, бесіда (евристична і репродуктивна), лекція, інструктаж, робота з книгою (читання, переказ, виписування, складання плану, конспектування, виготовлення таблиць, графіків, опорних конспектів тощо).
- 1.2. *Наочні*: демонстрація, ілюстрація.
- 1.3. *Практичні*: практична робота, вправа.

2. Методи навчання за характером логіки пізнання.

- 2.1. *Аналітичний*
- 2.2. *Методи синтезу*
- 2.3. *Індуктивний метод*
- 2.3. *Дедуктивний метод*

3. Методи навчання за характером та рівнем самостійної розумової діяльності студентів.

- 3.1. *Проблемний*
- 3.2. *Частково-пошуковий (евристичний)*
- 3.3. *Дослідницький*
- 3.4. *Репродуктивний*
- 3.5. *Пояснювально-демонстративний*

4. Активні методи навчання - використання технічних засобів навчання, мозкова атака, диспути, використання проблемних ситуацій, самооцінка знань, використання навчальних та контролюючих тестів, використання опорних конспектів лекцій

5. Інтерактивні технології навчання - використання мультимедійних технологій, співробітництво студентів.

10. Методи контролю

1. Рейтинговий контроль за 100-бальною шкалою оцінювання ЄКТС
2. Проведення проміжного контролю протягом семестру (проміжна атестація)
3. Полікритеріальна оцінка поточної роботи студентів:
 - рівень знань, продемонстрований на практичних, лабораторних та семінарських заняттях;
 - активність під час обговорення питань, що винесені на заняття;
 - експрес-контроль під час аудиторних занять;
 - самостійне опрацювання теми в цілому чи окремих питань;
 - виконання аналітично-розрахункових завдань;
 - написання рефератів, есе, звітів;
 - результати тестування;
 - письмові завдання при проведенні контрольних робіт;
 - виробничі ситуації, кейси тощо.

11. Розподіл балів, які отримують студенти при формі контролю «іспит»

Поточне тестування та самостійна робота						СРС	Разом за модулі та СРС	Атестація	Підсумковий тест-екзамен	Сума
Змістовий модуль 1 – 20 балів			Змістовий модуль 2 – 20 балів							
T1	T2	T3	T4	T5	T6					
6	7	7	6	7	7	15	55	15	30	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
69-74	D	задовільно	
60-68	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

1. Вавулін О.І.: Організація управління в екологічній діяльності: Методичні вказівки щодо виконання самостійної роботи для студентів 4 курсу напряму підготовки 6.040106 Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування денної та

заочної форм навчання.-СНАУ 2016р.-15с.

2. Вавулін О.І.: Організація управління в екологічній діяльності: Методичні вказівки щодо проведення практичних занять для студентів 4 курсу напряму підготовки 6.040106 Екологія,охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування денної та заочної форм навчання.-СНАУ 2016р.-20с.

3. Е курс: <https://cdn.snau.edu.ua/moodle/course/view.php?id=3095>

13. Рекомендована література

Базова

1. Амрин Г., Ритчи Дж., Моді К. Организация производства и управления в американских корпорациях: Пер. с англ. - М.: Экономика, 1991. – 177 с.
2. Баб'як О.С., Біленчук П.Д., Чирва Ю.О. Екологічне право України. – К.: Атака, 2000. – 216 с.
3. Волошкіна О. С. Організація і управління в природоохоронній діяльності: конспект лекцій для студентів спец. 101 "Екологія" та 183 "Технології захисту навколишнього середовища" / Олена Семенівна Волошкіна, Володимир Володимирович Трофімович; Київ. нац. ун-т будівництва та архітектури. – Київ : КНУБА, 2018. – 79 с.
4. Екологічне управління: Підручник / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Т.О. Білявський та ін. - К.: Либідь, 2004. - 432 с.
5. Економіка довкілля і природних ресурсів: навчальний посібник / за заг. ред. П. Т. Бубенка; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2014. – 280 с.
6. Корпоративне управління: Навч. посібник / Задахайло Д.В., Кібенко О.Р., Назарова Г.В. - Х.: Ескада, 2003.- 688 с.
7. Кузьменко О. Б. Основи екологічного менеджменту: [навчальний посібник] / О. Б. Кузьменко, В. І. Андреев – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – 160 с.
8. Лозанський В.Р. Екологічне управління в розвинутих країнах світу в порівнянні з Україною. – Харків, УкрНДДП, 2000. – 68 с.
9. Максименко Н. В., Задніпровський В. В., Клименко О. М. Організація управління в екологічній діяльності. Підручник для студентів екологічних спеціальностей ВНЗ. Видання 2-ге перероблене і доповнене – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2008. – 339 с.
10. Мельник Л.М. Конспект лекцій з дисципліни «Екологічне управління інноваційним розвитком підприємства» для студентів спеціальності «Управління інноваційною діяльністю» усіх форм навчання / Л.М. Мельник. – Тернопіль : ПП Паляниця В.А., 2015. – 74 с.
11. Менеджмент організацій: Підручник / Л.І. Федулова. – К.: Либідь, 2003. – 446 с.
12. Нечипоренко Г.Л., Шевченко В.О. Установи та організації, що займаються проблемами навколишнього середовища в Україні. Довідник. Київ, 1997. – 125 с.
13. Правова база з питань екології та охорони природного середовища. Збірник нормативно-правових актів / Укладач Камлик М.І. - К.: Атіка, 2001. - 632 с.
14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII /Відомості Верховної Ради України, 2019, № 16, ст. 70.
15. Программа действий по охране окружающей среды для Центральной и Восточной Европы. Одобрено на конференции министров по защите окружающей среды, Люцерн, Швейцария, 1995.-149с.
16. Рижков С.С. Економічні розрахунки в природоохоронній діяльності : навч. посіб./ С.С. Рижков, А.М. Мозговий, С.М. Літвак, О.А. Літвак, Н.В. Гурець; під заг.ред. професора С.С.Рижкова. – 2-ге вид. – Миколаїв: НУК, 2016 – 228 с.
17. Самойленко Н. М. Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посібник / Н. М. Самойленко, Д. В. Райко, В. І. Аверченко ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Лідер, 2018. – 174 с.
18. Управління персоналом: Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Мельничук Д.П.: Житомир:ЖДТУ, 2006.–327 с.
19. Управління у сфері охорони довкілля та природокористування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. - К.: ВЕГО «МАМА-86», 2003. - 160 с.

Допоміжна

20. ДСТУ ISO 14001:2015 (ISO 14001:2015, IDT). Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування. Видання офіційне. – Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016.
21. Екологічне управління: Підручник / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.
22. Екологічний менеджмент: Навчальний посібник/ За ред. В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 407 с.
23. Екологічний менеджмент: Навчальний посібник/ За ред. В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлюк. – К.: Знання, 2006. – 366 с. 6. Завадський Й.С. Менеджмент: Підручник. – К., 2002. – Т.2. – 625 с. 7. Закон України "Про інноваційну діяльність" //Урядовий кур'єр. – 2002. – №143.
24. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища"/Законодавство України про охорону навколишнього природного середовища. – К.: Парлам. вид-во, 2000. – С. 3 – 34.
25. Ілляшенко С.М., Прокопенко О.В. Менеджмент екологічних інновацій: Навчальний посібник. – Суми: Вид-во СумДУ, 2003. – 266 с.
26. Кислый В.Н., Лапин Е.В., Трофименко Н.А. Екологізація управління підприємством: Монографія. – Суми: ВТД Універ. книга, 2002. – 232 с.
27. Кібич І.В. Менеджмент організації природоохоронної діяльності: Навчальний посібник. – Чернівці: Рута, 2002. – 104с.
28. Лозанський В.Р. Екологічне управління в розвинутих країнах світу в порівнянні з Україною. – Харків: УкрНДІЕП, 2000. – 68 с.
29. Основи менеджменту: Навчальний посібник /Л.А. Юргутіс, І.І. Кравчук. – К.: Освіта, 1998. – 256с.
30. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування: Навчальний посібник. – Львів: „Новий світ 2000”, 2003. – 248 с. 86
31. Серов Г.П. Экологический аудит. – М.: Изд-во Экзамен", 2000. – 767 с.
32. Хом'як О.А. Екологічний менеджмент: Навчально-методичний посібник з організації самостійної роботи студентів екологічного факультету зі спеціальності 7.070801 – «Екологія і охорона навколишнього середовища» освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст”. – Біла Церква, 2006. – 106 с.
33. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. Екологічний аудит: Підручник. – К.: Вища шк., 2000. – 343 с.

14. Інформаційні ресурси

Офіційні сайти державних установ:

Верховна Рада України	www.portal.rada.gov.ua
Кабінет Міністрів України	www.kmu.gov.ua
Міністерство фінансів	www.minfin.gov.ua
Державна податкова служба України	www.tax.gov.ua
Державна служба статистики України	www.ukrstat.gov.ua
Національний інститут стратегічних досліджень	www.niss.gov.ua
Центр перспективних соціальних досліджень	www.cpsr.org.ua
Антимонопольний комітет України	www.amc.gov.ua